

УДК 371.374

Н.В. НИКОНЕНКО,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та методики викладання іноземних мов
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФАХОВИХ ТА МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті висвітлено особливості восьми ключових професійних компетенцій, визнаних у рамках програми «Освіта упродовж життя» необхідними для сучасного фахівця. Доведено потребу у формуванні їх у майбутніх економістів. Запропоновано запровадження безперервної ділової гри у процес підготовки майбутніх економістів із фахових та мовних дисциплін для формування зазначених професійних компетенцій.

Ключові слова: професійні компетенції, ключові компетенції, майбутні економісти, безперервна ділова гра.

Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованих, конкурентоспроможних на внутрішньому та світовому ринках праці фахівців, зокрема економістів, які вільно володіють своїм фахом та орієнтуються у дотичних галузях діяльності, готові до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності є необхідною передумовою розвитку будь-якого суспільства. Більш тісний зв'язок теоретичних знань та їх практичного застосування повинен сприяти активізації мотивації студентів до навчання та формуванню професійних умінь під час навчання у ВНЗ. Отже, необхідний пошук нових технологій, які забезпечать очікуваний рівень підготовки фахівців.

Актуальність статті полягає у дослідженні можливостей формування необхідних майбутнім економістам професійних умінь, зокрема із використанням безперервної ділової гри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці (Н.П. Волкова [3], М.Т. Громкова [4] та ін.) одностайні у тому, що традиційні технології навчання не відповідають вимогам, які ставить суспільство перед сучасним випускником ВНЗ через авторитарність, вербальність, стереотипність, нормативну рецептурність, формування інтелектуального споживача, пасивного виконавця. Отже, підготовка фахівців на сучасному етапі має бути побудована на основі створення сприятливих умов для розвитку загальних та професійних нахилів і здібностей кожного, хто навчається, індивідуалізації процесу навчання, створення умов для самореалізації особистості.

Саме тому для країн Європейського Союзу були розроблені Рекомендації щодо організації освіти впродовж усього життя. У рамках цієї програми, пріоритетної у країнах Європи, наведено перелік компетенцій [8], якими повинні володіти фахівці на сучасному етапі. Визначення цих компетенцій передбачає інтегрований підхід до підготовки фахівців будь-якого напрямку підготовки, зокрема й економістів. На жаль, на сьогоднішній день нами не знайдено робіт вітчизняних науковців, присвячених пошукам шляхів для запровадження сучасних підходів до організації навчального процесу у ВНЗ України.

Ділові ігри вже давно знайшли широке застосування у підготовці фахівців у ВНЗ України і за кордоном, їх використання зокрема для оволодіння іноземними мовами доклад-

но вивчалось дослідниками (Н.В. Бокарева [1], Л.Г. Вишнякова [2], Л.Б. Котлярова, К. Jones). Ідею вперше побудувати весь навчальний процес з іноземної мови як одну безперервну гру запропонував О.Б. Тарнопольський [6]. Практичне втілення ця методика знайшла у підручнику з ділової англійської мови «Business Projects» [5] та була детально проаналізована у численних дослідженнях її авторів. Вважаємо перспективним застосування безперервної ділової гри не лише в курсі іноземної мови, але як інтеграційне ядро підготовки майбутніх економістів із кількох дисциплін.

Отже, **метою цієї статті** є дослідження зазначених вище професійних компетенцій та особливостей формування їх у підготовці майбутніх економістів, зокрема засобами безперервної ділової гри.

Виклад основного матеріалу. У Рекомендаціях Ради Європи [8] для навчання упродовж усього життя, визнаного життєво необхідним для особистісної реалізації, розвитку, входження в суспільство, активного громадянства та успішного працевлаштування, було визначено **вісім ключових компетенцій** (key competences) та описано їх основний зміст. Зазначені компетенції визнані основою знань суспільства та гарантують більшу мобільність та гнучкість на ринку праці, сприяючи більш легкій адаптації до постійних змін у світі. Вони також виступають головним фактором інновацій, продуктивності, підвищення мотивації і задоволення працівників, конкурентоспроможності та покращання якості роботи. Розглянемо детальніше запропоновані компетенції:

– **володіння рідною мовою (communication in the mother tongue)** – можливість висловлюватися та розуміти поняття, думки, почуття, факти і судження як в усному, так і в писемному мовленні (аудіювання, говоріння, читання, письмо) та взаємодіяти у відповідній творчій формі щодо повного спектра суспільних та культурних аспектів визначається першочерговою у підготовці сучасних фахівців;

– **володіння іноземними мовами (communication in foreign languages)**, яке полягає, окрім сказаного вище щодо володіння рідною мовою, в умінні перекладу та розумінні міжкультурних відмінностей. Рівень володіння іноземними мовами залежить, зокрема, від рівня володіння кожним з іншомовних комунікативних умінь (аудіювання, говоріння, читання, письмо), який для виконання професійних обов'язків іноземною мовою повинен бути не нижчий B2 [6]. Отже, предметом курсу іноземної мови для бакалаврів економічних напрямів підготовки виступає досягнення студентами знань, навичок та умінь спілкування іноземною мовою на рівні B2(+);

– **міжкультурна компетенція (cultural awareness and expression)** – сприйняття важливості традицій та звичаїв, досвіду, творчих ідей та шляхів їх вираження в культурах різних народів;

– **математична компетенція та базові компетенції в науці та техніці (mathematical competence and basic competences in science and technology)** – математична компетенція полягає в умінні розвинути та використати на практиці метод математичного міркування з метою розв'язання різноманітних щоденних проблем, головними для яких є діяльність та знання. Компетенція в науці та техніці означає вдосконалення та використання на практиці знань та методів, які пояснюють навколишній світ. Це передбачає усвідомлення змін, спричинених діяльністю людей та відповідальність кожної особистості як громадянина;

– **технологічна або цифрова компетенція (digital competence)** полягає в оволодінні базовими вміннями роботи і впевненому використанні інформаційних і комунікаційних технологій, якими користується суспільство;

– **уміння вчитися (learning to learn)** – компетенція, викликана швидким зростанням кількості інформації та неможливістю організувати оволодіння нею за час підготовки фахівця, пов'язана з навчанням упродовж усього життя. Вона передбачає можливість організувати самонавчання індивідуально або у групах відповідно до власних потреб, використовуючи для цього потрібні методи та засоби;

– **суспільна та цивільна компетенції (social and civic competences)**. Суспільна компетенція означає весь комплекс особистісних, міжособистісних та міжкультурних умінь, усі форми поведінки, які дозволяють особам діяти ефективно та конструктивно у різних ситуаціях суспільної або ділової сфер. Вона пов'язана з особистим та суспільним добробутом. Базовим тут визначається розуміння основ поведінки та різноманіття традицій, якими потріб-

но оперувати за різних ситуацій. Громадянська компетенція та особливо знання суспільних та політичних понять та структур (демократія, правосуддя, рівність, громадянство, суспільні права) дозволяє особам активно долучатися до демократичних перетворень;

– **винахідливість та підприємництво (sense of initiative and entrepreneurship)** – уміння втілювати ідеї в життя. Вони потребують залучення фахових навичок та умінь, творчості, інновації та ризику, розуміння етичних цінностей, а також уміння планувати та керувати проєктами з метою отримання бажаної мети.

Усі ці компетенції є взаємопов'язаними, оскільки головними для кожної з них є критичне мислення, творчість, ініціатива, прийняття рішень, пошук нестандартних рішень для розв'язання проблем, оцінка можливого ризику, керування почуттями та емоціями. Такі компетенції визнано ключовими, оскільки за різних можливих життєвих обставин (низький рівень теоретичної підготовки за фахом, незакінчена вища освіта, тривале безробіття, міграція) саме вони є основою для відновлення необхідних для виконання професійних обов'язків навичок і вмінь.

Однак не можна не помітити провідної ролі комунікативної компетенції у формуванні сучасного фахівця як у рідній, так і в іноземних мовах. Отже, потрібно навчати майбутніх економістів граматично правильно спілкуватися рідною й іноземними мовами для здійснення своїх професійних обов'язків.

Головна мета мовної освіти майбутніх економістів у ВНЗ України полягає у підготовці такого фахівця, практичне володіння іноземною мовою якого дозволяло б йому ефективно працювати зі спеціалізованою іншомовною літературою, спілкуватися з колегами під час переговорів, конференцій та семінарів, вести телефонну розмову із зарубіжними партнерами, розуміти основний зміст лекцій та семінарів, пов'язаних з проблемами буденного та професійного спілкування, писати ділові листи закордонним колегам, наукові доповіді тощо.

Природно, що такі високі вимоги до професійної іншомовної компетенції неможливо задовольнити без розробки та використання у навчальному процесі сучасних методик та технологій навчання.

Одним із шляхів вирішення цього питання на думку дослідників (D. M. Brinton [10], О.Б. Тарнопольський [6]) є запровадження навчання всіх дисциплін, особливо рідної та іноземних мов, через зміст спеціальності (*content-learning*), тобто поєднання змісту фахових дисциплін із цілями навчання мов. Оскільки найефективніша комунікація можлива лише у соціально осмислених, значущих для студента ситуаціях спілкування [3, 4, 6], саме забезпечення студентів значущим осмисленим змістом спілкування шляхом відповідних ситуацій створює оптимальну базу для формування комунікативної компетенції в єдності її компонентів: лінгвістичного, предметного, стратегічного і соціокультурного.

Навчання через предметний зміст традиційно забезпечується за допомогою використання ситуацій професійно орієнтованого спілкування, які передбачають обговорення та вирішення проблемних питань професійної значущості в умовах міжнародної співпраці і викликають інтерес у студентів.

Саме у зв'язку з цим побудова всього навчального процесу як однієї безперервної ділової гри перетворює останню з простого елемента навчального процесу на інтегруюче ядро організації підготовки фахівців загалом. За висновками О.Б. Тарнопольського [6, с. 21], запровадження вигаданого середовища ділової активності в курсі ділової англійської мови дозволяє забезпечити практичну реалізацію трьох провідних принципів: мотиваційної достатності у навчанні, практичної реалізації комунікативної компетенції (іншомовної та рідномовної) та автономії творчої навчальної діяльності. Усе перелічене сприяє формуванню деяких із професійних компетенцій, зазначених вище, отже, необхідне для підготовки сучасного фахівця, конкурентоспроможного на європейському ринку праці.

Оволодіння комунікативною компетенцією рідної та іноземних мов стане ефективнішим для студентів за умов оптимальної організації процесу навчання з послідовним використанням текстологічного прийому отримання інформації та комунікативних форм роботи з розвитку кожного виду мовленнєвої діяльності, відбору навчальних ситуацій максимально наближених до реальних ситуацій спілкування, використання комплексу вправ, спрямованих на розвиток комунікативних умінь.

Проте формування іншомовних комунікативних умінь може відбуватися як на заняттях з іноземної мови, так і на заняттях з фахових дисциплін. Спочатку увага і студентів, і викладача збалансовано розподіляється між предметним змістом і мовою з пріоритетом змісту, а згодом концентрується на предметному змісті, створюючи умови для природного формування і розвитку навичок і вмінь професійного іншомовного спілкування.

Для успішної організації навчального процесу із запровадженням ділової гри необхідно дотримуватися певних **вимог**, вперше названих Р. Дж. Тарпом (R.G. Tharp [9]).

1. Спільна рецептивно-продуктивна діяльність викладача та студентів, результатом якої є отримання кінцевого продукту (певний рівень навченості) та за яку відповідають усі суб'єкти навчального процесу: як викладач, так і студент.

2. Допомога в оволодінні навчальним матеріалом та забезпечення безперервного мовного розвитку студентів на всіх рівнях навчального процесу.

3. Контекстуалізація процесів викладання, навчання та спільної рецептивно-продуктивної діяльності викладача і студента, тобто застосування досвіду та умінь у реальних життєвих ситуаціях. Оскільки провідним мотивом навчальної діяльності студентів є оволодіння майбутньою професією, слід обирати ситуації, наближені до реальних типів професійних.

4. Навчання комплексного мислення розв'язання професійних проблемних ситуацій пов'язане з використанням іноземної мови і обов'язковим залученням певних загальних знань і умінь.

5. Залучення суб'єктів навчального процесу до освітнього діалогу, заради чого теми професійно орієнтованого спілкування мають бути знайомі студентам, а ситуації для розв'язання мають викликати їхню зацікавленість, мати проблемний характер та, ймовірно, мати різні варіанти тлумачення вирішення.

У процесі підготовки до проведення занять із розв'язання професійних ситуацій студенти не лише підвищують мотивацію, розвивають мовні навички та мовленнєві вміння, але й узагальнюють, повторюють матеріал, отриманий на заняттях з фахових дисциплін, самостійно знаходять додатковий матеріал, необхідний для вирішення певного професійного завдання. Таким чином, закріплюються й **допоміжні загальні вміння**, які не є центральними вміннями у викладанні як іноземної мови, так і фахових дисциплін:

– загальні вміння користуватися літературою за фахом з метою пошуку необхідної інформації;

– вміння користуватися комп'ютером для пошуку, обробки та викладу знайденої інформації;

– вміння користуватися Інтернетом як засобом збереження новітньої інформації;

– вміння використовувати на практиці теоретичні відомості;

– вміння знаходити інформацію у різних видах довідкової літератури (словники, енциклопедії, довідники, пояснення, інструкції, рекомендації тощо);

– вміння розуміти інформацію різних видів документів (закони, поправки, розпорядження, митна документація, звіти, контракти, угоди, договори, меморандуми тощо);

– вміння перекласти (за потреби) потрібний матеріал іноземною мовою або рідною мовою за допомогою словника;

– вміння логічно організувати і викладати матеріал для вирішення професійних ситуацій, без повторень, уникаючи зайвої несуттєвої інформації, наводячи у прикладах найяскравіші докази на кожне судження;

– вміння правильно оформити роботу.

Висновки. Для ефективного формування комунікативних навичок і вмінь навчання повинне базуватися на завданнях, максимально наближених до реальних ситуацій та спрямованих на предметну компетенцію студентів. Використання типових професійних ситуацій для формування комунікативної компетенції формує значний потенціал мотивації, що в цілому сприяє підвищенню стійкого інтересу до навчання загалом.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Наступним етапом дослідження цього питання мають стати розробка системи вправ та створення бази ситуацій та завдань із різних галузей економічної науки, які вивчаються майбутніми економістами, пов'язання навчальних завдань із конкретними курсами фахових дисциплін та укладання

методичних рекомендацій для студентів (із зазначенням принципів та правил виконання завдань під час аудиторної та самостійної роботи) та для викладачів (із роз'ясненням методичних прийомів роботи над завданнями та шляхів вирішення професійних ситуацій відповідно до чинного законодавства).

Список використаної літератури

1. Бокарева Н.В. Конструирование деловой игры как формы обучения студентов профессиональным коммуникативным компетенциям в образовательном процессе туристского вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Н.В. Бокарева. – М., 2011. – 197 с.
2. Вишнякова Л.Г. Использование деловых игр в преподавании русского языка как иностранного / Л.Г. Вишнякова. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1987. – 110 с.
3. Волкова Н.П. Моделювання майбутньої фахової діяльності випускників у навчальному процесі вищої школи / Н.П. Волкова. – Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – 2012. – №1(3). – С. 12–19.
4. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности / М.Т. Громкова. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 416 с.
5. Тарнопольський О.Б. Ділові проекти (Business Projects). Підручник з ділової англійської мови для студентів вищих закладів освіти та факультетів економічного профілю. Книга для студента та Робочий зошит / О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 325 с.
6. Тарнопольський О.Б. Методика англоязычного погружения в обучение английскому языку и специальным дисциплинам в экономических вузах: монография / О.Б. Тарнопольский, В.Е. Момот, С.П. Кожушко и др. [об. и науч. ред. О.Б. Тарнопольский, В.Е. Момот, С.П. Кожушко]. – Днепропетровск: Изд-во ДУЭП, 2008. – 236 с.
7. Brinton D.M. Content-based second language instruction / D.M. Brinton, M.A. Snow, M.V. Wesche. – New York: Newbury House Publishers, 1989. – 241 p.
8. Key competences for lifelong learning [Електронний ресурс]: (Recommendation of the European Parliament and of the Council). – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm/. – Latest update 03.03.2011
9. Tharp R.G. Culturally compatible education: A formula for designing effective classrooms / R.G. Tharp // In H.T. Trueba, G. Spindler & L. Spindler (Eds.). What do anthropologists have to say about dropouts? – New York: The Palmer Press, 1989. – P. 51–66.

В статье раскрыты особенности восьми ключевых профессиональных компетенций, признанных в рамках программы «Образование на протяжении всей жизни» необходимыми для современного специалиста. Доказана необходимость в формировании их у будущих экономистов. Предложено внедрение непрерывной деловой игры в процесс подготовки будущих экономистов по профильным и языковым дисциплинам с целью формирования указанных профессиональных компетенций.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, ключевые компетенции, будущие экономисты, непрерывная деловая игра.

The article highlights the peculiarities of eight key professional competences, developed within the life-long learning programme as particularly necessary for personal fulfilment and development of a nowadays professional. It proves the need for future economists to obtain them. To develop the competences it is proposed to introduce a continuous communicative simulation in professional subjects and language studying process.

Key words: professional competences, key competences, future economists, content learning, continuous communicative simulation.

Надійшло до редакції 24.10.2012.